

УДК 330.322.05

АЧКАСОВА Л.М., канд. екон. наук,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

ОБҐРУНТУВАННЯ ФАКТОРІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖІВ

Анотація. У статті обговорюються питання ефективності процесу перевезень вантажів. Метою дослідження є обґрунтування факторів ефективності цього процесу за допомогою визначення процесу перевезення вантажів як системи. Визначення та оцінка ефективності перевезень вантажів є важливим питанням для управління цим процесом, але це питання залишається відкритим через відсутність обґрунтованої думки щодо складу факторів ефективності вказаного процесу. У статті сформовано проблему управління, поставлено цілі управління процесом перевезення вантажів, визначені критерії розмежування зовнішнього середовища та системи, що дозволило обґрунтувати склад елементів системи об'єкта управління. Крім того, було визначено характер взаємовідносин процесу перевезення вантажів та зовнішнього середовища, встановлено особливості системи та визначено інформаційне забезпечення зв'язків між процесом перевезення вантажів та зовнішнім середовищем. На підставі отриманих результатів обґрунтовано систему факторів ефективності перевезення вантажів. Отримані результати дозволять менеджеру свідомо впливати на ефективність перевезення вантажів.

Ключові слова: процес перевезення вантажів, управління процесом перевезення, потреби процесу перевезення, фактори ефективності процесу перевезення вантажів.

АЧКАСОВА Л.Н., канд. екон. наук,
Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет

ОБОСНОВАНИЕ ФАКТОРОВ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПЕРЕВОЗКИ ГРУЗОВ

Аннотация. В статье обсуждаются вопросы эффективности процесса перевозок грузов. Целью исследования является обоснование факторов эффективности этого процесса с помощью определения процесса перевозки грузов как системы. Определение и оценка эффективности перевозок грузов является важным вопросом для управления этим процессом, но этот вопрос остается открытым по причине отсутствия обоснованной точки зрения относительно состава факторов эффективности указанного процесса. В статье сформирована проблема управления, поставлены цели управления процессом перевозки грузов, определены критерии разграничения внешней среды и системы, что позволило обосновать состав элементов системы объекта управления. Кроме того, был определен характер взаимоотношений процесса перевозки грузов и внешней среды, установлены особенности системы и определено информационное обеспечение связей между процессом перевозки грузов и внешней средой. На основании полученных результатов обоснована

система факторов ефективності перевезки грузов. Полученные результаты позволят менеджеру сознательно влиять на эффективность перевезки грузов.

Ключевые слова: процесс перевезки грузов, управление процессом перевезки, потребности процесса перевезки, факторы эффективности процесса перевезки грузов.

L. ACHKASOVA, Cand. Sc. (Econ.),
Kharkiv National Automobile and Highway University

SUBSTANTIATION OF FACTORS OF EFFECTIVE CARGO TRANSPORTATION

Abstract. In the article the issues of cargo transportation efficiency have been discussed. The aim of the study is to substantiate the factors affecting efficiency of the process by defining the cargo transportation process as a system. Determination and evaluation of the cargo transportation efficiency is an important issue for the process control, but it remains open due to lack of the informed opinion on the constituent factors of the process efficiency. In the article the problem of the process control was specified, management goals of the cargo transportation process were set, the criteria of differentiation of the external environment and the system were determined that allows to substantiate the constituent elements of the control object. In addition, the character of relationship between the cargo transportation process and external environment was revealed, the system specific features as well as information support of links between the cargo transportation process and external environment were determined. On the basis of the results obtained the system of factors affecting the efficiency of cargo transportation was substantiated. The results will allow managers consciously affect the cargo transportation efficiency.

Key words: cargo transportation process, transportation process control, transportation process requirements, efficiency factors of the cargo transportation process.

Постановка проблеми. Поняття ефективності охоплює різні сфери людської діяльності. В економіці категорія ефективності є однією з ключових. Адже завдяки цьому поняттю ми маємо можливість судити про доцільність, раціональність, вигідність як окремих процесів, так і діяльності підприємства взагалі. А це, у свою чергу, дозволяє вчасно виявляти недоліки в діяльності та приймати рішення щодо їх виправлення.

Взагалі під ефективністю (від лат. *effectivus* – діяльний, творчий, такий, що дає потрібний результат) розуміють відношення результату (ефекту) до витрат, використаних на його досягнення. Також під ефективністю розуміють соціально-економічну категорію, що характеризує об'єктивні причинно-наслідкові зв'язки або кількісні співвідношення між витратами та результатами.

Але якщо ми говоримо про поняття ефективності процесу перевезень, то існує потреба розглядати сам процес як ще більш складний та комплексний, бо ефективність – поняття комплексне. Точку відліку початку процесу перевезень потрібно брати не з подачі транспортних засобів чи продажу білетів, а ще з початку розробки мережного маршруту. І обов'язково під час розрахунків ефективності процесу перевезень потрібно враховувати не тільки технічний та технологічний аспекти, а і вплив людського фактора – працівників, клієнтів та конкурентів. Адже від того, наскільки якісно, грамотно та правильно розроблено мережний маршрут, наскільки вдало розраховано кількість та підібрано марки, вантажність рухомого складу, організовано його подачу, залежить ступінь задоволеності споживачів послуг та ефективність процесу перевезень взагалі.

Для об'єктивного впливу на ефективність перевезення вантажів важливим є визначення факторів, які на неї впливають.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для визначення оптимальної системи факторів розглянемо відомі фактори ефективності вантажних автомобільних перевезень. В роботах [1, 3] в якості факторів ефективності вантажних автомобільних перевезень розглядалися мінімальна середня відстань перевезень, мінімальний нульовий пробіг автомашин та мінімальний порожній пробіг. Цей вибір пояснюється поширенням економіко-математичних методів. Деякі автори [5] виділяють фактори ефективності окремих процесів (своєчасність доставки вантажів, тривалість доставки вантажів, втрати продуктів у процесі транспортування, продуктивність транспортних засобів, продуктивність вантажно-розвантажувальних машин); фактори інтегральної ефективності вантажних автомобільних перевезень (питома трудомісткість комплексу транспортно-технологічних операцій і її складові – питома трудомісткість спільних вантажних (розвантажувальних) і транспортних операцій, енергоємність комплексу транспортно-технологічних операцій та її складові – енергоємність перевезень, приведені народногосподарські витрати та її складова – собівартість перевезень, прибуток автотранспортного підприємства).

Ряд авторів виділяють фактори ефективності вантажних автомобільних перевезень: фактори міжгалузевого порядку, що враховують рівень міжгалузевої координації, кількісні, фактори якості

перевезення і звертають увагу на такий фактор, як прибуток у розрахунку на одного водія [4].

Деякі автори у вивченні ефективності вантажних автомобільних перевезень розглядають два напрями [2]: залежні тільки від особливостей конструкції та залежні від організації технічної експлуатації парку й організації перевізного процесу.

Таким чином, можна сказати про відсутність загальної думки щодо факторів, які впливають на ефективність перевезення вантажів.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на існуючі спроби удосконалення системи факторів ефективності перевезень вантажів, залишаються невирішеними питання, пов'язані з обґрунтуванням складу цих факторів.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є обґрунтування факторів ефективності процесу перевезення вантажів шляхом визначення цього процесу як системи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Якщо розглядати перевезення вантажів як систему, то це дасть змогу визначити ключові фактори, що впливають на процес перевезення вантажів. Такий висновок можна зробити з того, що на ефективність будь-якої системи впливають особливості як самої системи, так і середовища, в якому ця система функціонує. Найбільш універсальний і комплексний підхід із формування систем управління запропонований В.Г. Шинкаренком та О.М. Криворучко [6].

Системою, на яку впливають управлінські команди, в нашому випадку є процес перевезення вантажів. Суб'єктом управління виступає підприємство (відділ або окремий менеджер), яке виробляє рішення по відношенню до системи.

Процес перевезення складається з ряду етапів, які мають певну послідовність та визначене завдання або ціль. Кожна з цих цілей узгоджена із загальною метою системи (процесу перевезення вантажів). Таким чином, кожний з етапів, які різняться за задачами, які вони вирішують, є сукупністю впорядкованих елементів множини. Між окремими етапами процесу перевезення мають місце зв'язки. Все це показує, що процес перевезення вантажів – це складна система, яка складається із впорядкованих та взаємозалежних етапів (елементів системи), націлених на здійснення переміщення вантажу та взаємозв'язків між ними, які мають загальну мету функціонування.

Потребою підприємства як суб'єкта управління процесом перевезення вантажів є організація і підбір необхідних ресурсів для ефективного здійснення цього процесу задля отримання максимального прибутку з мінімальними витратами і допустимим рівнем ризику.

До потреб процесу перевезення вантажів як об'єкта управління відносять те, що необхідно для його здійснення:

- фінансові ресурси;
- матеріальні ресурси (рухомий склад, вантажно-розвантажувальні механізми, складські приміщення, паливно-мастильні матеріали, запчастини і т. ін.);
- правові ресурси (ліцензії, патенти, закони та нормативні акти, договори і т. ін.);
- людські ресурси (кваліфіковані водії, менеджери, логісти, експедитори тощо);
- інформаційні ресурси (умови і час здійснення перевезення, характер вантажу, стан зовнішньоекономічних, політичних та інших факторів, готовність партнерів тощо).

Потреби підприємства завжди пов'язані з його можливостями, фактичний рівень яких, як правило, не відповідає бажаному. Порівняння можливостей і потреб призводить до виникнення проблеми створення і функціонування системи управління перевізним процесом.

Метою управління перевізним процесом є:

- максимізація прибутку підприємства і забезпечення високих темпів його зростання;
- мінімізація витрат на здійснення перевезення вантажів;
- задоволення потреб споживачів.

Для описання системи визначимо критерії її розмежування із зовнішнім середовищем. Для нашої системи зовнішнім середовищем є саме підприємство, транспортні магістралі, які використовуються для процесу перевезення вантажу, склади, інші об'єкти, які можуть брати участь у процесі перевезення вантажу.

Одним із критеріїв розмежування системи і зовнішнього середовища є жорсткість зв'язків у самій системі, а не зв'язків системи із середовищем. За цим критерієм до процесу перевезень вантажів як системи увійдуть етапи заключення договору на перевезення, ви-

бору рухомого складу і розробки маршруту перевезення, етапи навантаження, переміщення вантажу та розвантаження рухомого складу. Всі означені етапи між собою мають дуже сильний зв'язок: етап заключення договору на перевезення визначає умови і характер вантажу, який необхідно перевезти; це впливає на вибір рухомого складу і розробку маршруту перевезення. Виконання означених у договорі умов перевезення має жорстко підтримуватись етапами навантаження, розвантаження і переміщення вантажу. Ці етапи, як правило, впливають на час доставки вантажу, його збереження та інші критерії. Таким чином, всі ці етапи мають увійти до системи, що досліджується.

Важливим є визначення характеру відношень процесу перевезення вантажів із зовнішнім середовищем, які відбуваються за допомогою заміни двосторонніх зв'язків між ними на односпрямовані [6].

За сферою походження характер зв'язків визначено в табл. 1.

Таблиця 1

**Характер відносин між процесом перевезення вантажів
і зовнішнім середовищем**

Зовнішнє середовище	Процес перевезення вантажів
Фінансові відносини	
Фінансування процесу	Доставка вантажу, прибуток, ефект
Правові відносини	
Закони, нормативи, ліцензії, умови доставки вантажу	Відповідність процесу законодавчій і правовій базі, виконання умов доставки вантажу
Виробничі відносини	
Підготовка рухомого складу, вантажно-розвантажувальної техніки	Збереження рухомого складу, скорочення часу на вантажно-розвантажувальні роботи
Управлінські відносини	
Кваліфікований персонал	Ефективні рішення, своєчасність та чіткість їх виконання
Соціальні відносини	
Мотивація персоналу, соціальне і медичне страхування та інше	Чітке виконання завдання з перевезення вантажу

Перевізний процес як система має ряд особливостей. Цей процес відбувається, в основному, за межами підприємства, тому для нього існує висока питома вага факторів, на які неможливо, або дуже важко вплинути (погодні умови, затори на трасі, ДТП та інше). Друга важлива особливість – процес виробництва і споживання послуги співпадають у часі. Висока швидкість обороту капіталу, що пов'язано з коротким циклом виробничого процесу, – третя особливість. Четверта особливість – невизначеність результату діяльності, важкість попередньої оцінки послуги. П'ята – висока динамічність ринкових процесів.

Для інформаційного забезпечення зв'язків між процесом перевезення і зовнішнім середовищем використовуються документи та різні технічні засоби (GPS-моніторинг, мобільні телефони, рації). Документи формалізують процес перевезення вантажів. Зовнішні документи є законами, законодавчими актами, нормативами, договорами, ліцензіями, маркетинговими дослідженнями тощо. Внутрішні документи можуть бути подані як шляхові листи, товарно-транспортні накладні, карти маршрутів.

На підставі отриманих результатів можна сформулювати систему факторів ефективності перевезення вантажів. Для цього розділимо всі фактори на групи відповідно до етапів цього процесу. Крім того, докладно зупинимось на групі факторів, що характеризують зовнішнє середовище (табл. 2).

Таблиця 2

Фактори ефективності перевезення вантажів

Групи факторів	Складові групи	Фактори ефективності
1	2	3
Внутрішньо-системні фактори	Заклучення договору на перевезення	Складність вимог клієнта. Обсяг перевезення. Особливості перевезення
	Вибір рухомого складу	Відповідність рухомого складу характеру вантажу. Наявність оптимальної марки на підприємстві
	Розробка маршруту перевезення	Оптимальність маршруту. Можливість коригування маршруту
	Навантаження	Наявність відповідної вантажної техніки. Наявність графіків сумісної роботи вантажної техніки і транспортних засобів. Дотримання годинних норм навантаження

Закінчення табл. 2

1	2	3
	Переміщення вантажу	Швидкість переміщення. Дотримання графіка переміщення. Дотримання маршруту переміщення
	Розвантаження рухомого складу	Наявність відповідної розвантажувальної техніки. Наявність графіків сумісної роботи розвантажувальної техніки і транспортних засобів. Дотримання годинних норм розвантаження. Ступінь готовності місць розвантаження
Фактори зовнішнього середовища	Ринкові	Рівень попиту, рівень цін, дорожні умови
	Фінансові	Своєчасність і достатність фінансування процесу
	Правові	Наявність законодавчої і нормативної бази
	Виробничі	Стан і готовність рухомого складу до виконання перевезень
	Управлінські	Рівень кваліфікації персоналу, що управляє процесом
	Соціальні	Рівень мотивації персоналу, що бере участь у процесі, зацікавленість у перевезенні інших учасників процесу

Висновки. Запропонована система факторів ефективності перевезення вантажів ґрунтується на результатах визначення процесу перевезення вантажів як системи. До складу факторів увійшли, в основному, ті з них, на які може впливати підприємство. Відповідно до особливостей перевезень, на які надходить заявка, перелік факторів може бути розширений в рамках етапів процесу перевезення вантажів, наприклад, якщо мова йде про змішані перевезення.

Література

1. Горев А.Э. Грузовые автомобильные перевозки : учеб. пособие / А.Э. Горев. – 5-е изд., испр. – М. : Академия, 2008. – 288 с.
2. Квитко Х.Д. Эффективность использования грузовых автомобилей / Х.Д. Квитко. – М. : Транспорт, 2003. – 174 с.
3. Майборода М.Е. Грузовые автомобильные перевозки : учеб. пособие / М.Е. Майборода. – 2-е изд. – Ростов н/Д : Феникс, 2008. – 442 с.
4. Миротин Л.Б. Логистика: управление в грузовых транспортно-логистических системах : учеб. пособие / Л.Б. Миротин. – М. : ЮристЪ, 2002. – 414 с.

5. Туревский И.С. Автомобильные перевозки : учеб. пособие / И.С. Туревский. – М. : ИНФРА-М, 2009. – 224 с.

6. Шинкаренко В.Г. Формирование объектов при исследовании систем управления / В.Г. Шинкаренко, О.Н. Криворучко // Економіка транспортного комплексу : зб. наук. праць. – 2001. – Вип. 4. – С. 5–11.

Рецензент: В. Г. Шинкаренко, докт. екон. наук, проф., ХНАДУ.
Стаття надійшла до редакції 20.02.2015 р.

УДК 625.76:658.15

ДОГАДАЙЛО Я.В., канд. екон. наук,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

СИСТЕМА ПІДКОНТРОЛЬНИХ ПОКАЗНИКІВ ПІДПРИЄМСТВ ДОРОЖНЬОГО ГОСПОДАРСТВА

Анотація. В поданій статті розглядаються існуючі підходи до забезпечення взаємозв'язку бюджетування із процесом реалізації стратегічних цілей підприємства. Основна мета дослідження полягає в обґрунтуванні системи підконтрольних показників для підприємств дорожнього господарства, що дозволить пов'язати бюджетування зі стратегією підприємства шляхом використання її як методичної основи для розробки форматів основних бюджетів. В роботі в основі такої системи запропоновано використовувати систему збалансованих показників за кожною з чотирьох стратегій розвитку. Остання обирається на підставі здійснення на підприємстві SWOT-аналізу. У статті обґрунтовано систему підконтрольних показників підприємств дорожнього господарства на основі збалансованої системи показників, склад якої визначається однією зі стратегій розвитку: «Максі-Максі», «Міні-Максі», «Максі-Міні» або «Міні-Міні». Для розробки системи підконтрольних показників було використано такі методи дослідження, як логіко-теоретичне узагальнення, порівняльний аналіз, моделювання, формалізація, індукція та метод експертних оцінок. Запропоновані результати досліджень можуть бути використані заступниками з економічних питань, економістами або бухгалтерами-аналітиками, які займаються бюджетуванням або плануванням роботи підприємства. Використання системи підконтрольних показників у практичній діяльності підприємств дорожнього господарства дозволить ув'язати бюджетування із процесом реалізації не тільки тактичних, але і стратегічних цілей підприємства, а також стане джерелом релевантної інформації для прийняття управлінських рішень та передумовою стимулювання працівників на досягнення поставлених перед підприємством цілей.

Ключові слова: бюджетування, підконтрольні показники, збалансована система показників, стратегія, формати основних бюджетів.